

tele acestora *viscolos*, -oasă, adj., „stürmisch“, *viscolitură* „vom Sturm zusammengetriebener Schnee“, pentru care vezi citate la Tiktin, *DRG.*, 1757, a fost derivat de A. Scriban, *Arhiva*, XXX—1923, p. 286, dintr'un presupus unguresc „*veskölni în loc de *vesködni*, a fi agitat“. Dar mai întâiu nu numai forma ungurească *veskölni* nu există, ci și forma *vesködni* este scrisă greșit în loc de *veszködni*, care înseamnă „a se supăra, a se necăji“ și „a supăra, a necăji“ (cf. Szinnyei, *MTsz.*, II, 971), deci „a se agită“ și „a agită“ în acest sens. Apoi etimologia propusă nu este justă. Adevăratul radical unguresc, din care derivă românescul *viscolî* și derivatele sale, este *viszkol-* (*visz-*, inf. *vinni* „a duce“) 1. „a mișcă încoace și încolo, a duce, a trage, a târi, a împinge“; 2. „a se cuibări, a se vâri, a se mișca neliniștit încoace și încolo“ (Szinnyei, *MTsz.*, II, 1006).

N. DRĂGANU.

Mărar, proor, șir și familiile lor¹.

Cu oricâtă îndoială ar întâmpina unii sau alții dintre noi etimologiile grecești susținute de C. Diculescu în DR. IV, pag. 394—516, trebuie să recunoaștem totuși că d-sa are meritul de a fi ridicat o problemă vechnică de toată atențiunea noastră. Plecând de la considerații de ordin istoric, insistă asupra faptului că în viața Daciei romane se resimte într'o măsură largă intervenția elementului grecesc. Grecii trebuie să fi fost așadară destul de numeroși în provincia aceasta. Posibilitatea unui influențe grecești asupra limbei vorbite în Dacia romană nu trebuie tăgăduită astfel din capul locului. Diculescu crede a descoperi chiar o mulțime de urme ale influenței acesteia. Dânsul adună un material bogat de cuvinte cari ar putea să-l ademenea-

¹ Explicările cuprinse în acest studiu au fost prezentate Cercului de studii filologice din Cernăuți, în ședințele din 27 Ianuarie 1927 și 1 Martie 1928.

scă pe oricine să le caute originea în grecește, dacă cumva ar avea impresia că mulțimea de cuvinte românești a căror etimologie nu este deslegată încă, cu toate progresele realizate în acest domeniu, n'a putut fi explicată etimologic, cel puțin în parte, pentru că nu s'a făcut apel până acum adecât la limbile a căror contribuție la tezaurul nostru lexical este evidentă (limba latină, albaneză, paleoslavă etc.) și pentru că nu s'a ținut seamă îndeajuns de limbile celorlalte seminții cari au petrecut și trecut prin ținuturile locuite de Români (Grecii, Goții, Gepizii etc.). Diculescu cuprinde astfel în lucrarea sa toate acele cazuri, în cari anumite apropieri, oricât de capricioase, ar putea să puie în discuție eventualitatea unor legături între anumite cuvinte românești și vechi cuvinte grecești. Raționând istoricește și filologizând ajutat de o erudită informație asupra particularităților dialectale ale limbei eline, d-sa propune un număr mare de etimologii grecești. Aproape totdeauna motivarea acestor etimologii răsare din îndrăznețe combinații între foarte variate și dispartate fenomene dialectale grecești. Cu privirile ațintite asupra limbei grecești, nu mai este îndeajuns de preocupat de întrebarea, dacă de fapt nu mai există nici o posibilitate de a raportă cuvintele din chestiune la vreun prototip latin, slav etc. și dacă astfel ele n'ar putea găsi o explicație mult mai puțin complicată și deci mult mai firească sub toate aspectele ei fonetice și semantice. Aflarea unei etimologii este înainte de toate o problemă lingvistică, pe care trebuie numai s'o ajute istoria, filologia etc., iar nu invers. Când însă un istoric are atât de ample cunoștințe și preocupări filologice ca Diculescu, ele nu ne pot fi decât utile. D-sa are astfel meritul de a fi zorit lămurirea unei probleme de toată importanța pentru istoria începuturilor limbei noastre.

N'am intenția să scriu aci o recenzie despre lucrarea d-sale *Elementele vechi grecești din limba română*. Sper că voi face lucrul acesta cât de curând la alt loc. Deocamdată voesc să vorbesc numai despre trei cuvinte, de a căror

origine se ocupă și d-sa¹. Imi dau bine seama cu cât îi sânt dator, dacă voiu reuși în cele din urmă să le lămuresc etimologia.

Pentru etimologia lui *proor* și a variantelor lui, neogrec. *πρόωρος, -ον*, 'frühzeitig, vorzeitig', *πρόωρος*, 'vor der Zeit, zu früh', i se părea lui V. Bogrea „preferabil“ lui *per rorem* al lui Hasdeu, *prior* al lui Marinescu sau *priulus al lui Pascu (DR. I, pag. 266—267). C. Diculescu crede însă că am putea porni tot atât de bine de la *πρόωρος, πρόωριος* 'înnainte de timp', din greaca veche, dar scrupulele semantice îl determină să se gândească mai mult la „*περίορθρος*, 'um die Morgenzeit, gegen Morgen' și ca substantiv, *περίορθρον*, 'timpul nopții, când dimineța e aproape'“, căci „cu acest cuvânt grecesc se acoperă pe deplin românul *preur, preor* atât semantic cât și formal“, iar „cât privește acum forma *proor* sau *prour*, ea se reduce la v-grecul *πρόορθρον*, de unde verbul *προορθρίζω* 'vor der Morgendämmerung, vor Tagesanbruch aufstehen'“. Principala dificultate a etimologiei acesteia ar fi dispariția lui *θ*, iar C. Diculescu ne trimite pentru motivarea ei la etimologiile sale *μαράθριον* > *mărar* și * *μόλοθρον* > *molură*.

Funcțiunile semantice ale lui *proor* cunoscute lui Diculescu sânt 'timpul de dimineță când păcurarii mulg oile și merg cu ele la pășune' s. 'ajunul Sfântului Gheorghe și al Bobotezii' la Dacoromâni, iar la Aromânii din Pind, 'timpul, de pe la 2 sau la 3 ore după miezul nopții, când se mână oile la păscut'.

Înainte de a vorbi deci de *proor*, trebuie să ne ocupăm de *molură* și *mărar*, a căror analogie e invocată de Diculescu pentru dispariția lui *θ* din cel dintâiu, iar cel de al treilea cuvânt de care vom trata la urmă, va fi *șir* în legături cu celelalte cuvinte cari constituie așa zicând familia lui.

¹ *Loc. cit.*, pag. 447—449, 460 și 477.

Mărar, molură.

Derivându-l pe *molură* ‚foeniculum officinale‘ din * μολοθρον, „o variantă dialectală“ a lui μάραθρον, iar pe *mărar* ‚anethum graveolens‘ din *μαράθριον un „deminutiv din μάραθρον“, C. Diclescu crede că dispariția lui θ din cuvintele acestea, ca și din *proor*, este „normală“. Nu pot să înțeleg „normalitatea“ aceasta și mi se pare că faptul relevat de autor că „în neogreacă θ urmat de o consoană devine adesea χ: χλιβερός alături de θλιβερός, χλιμμένος alături de θλιμμένος, παχνί alături de παθνί etc.“ (nici un singur exemplu de altfel cu θρ !) nu ne-o face mai plauzibilă. Lat. *marathrium a fost înlocuit de Diclescu prin grec. *μαράθριον, chiar pentru că dintr’un cuvânt latin n’ar putea să dispară lh. Nu știu dacă cineva mai susține etimologia *marathrium > *mărar*, desigur însă că situația nu s’ar putea schimba de loc, dacă am admite că lui *marathrum* < grec. μάραθρον i s’ar fi suprapus același grec. μάραθρον sub forma deminutivului *μαράθριον, pătruns în graiul strămoșilor noștri într’o epocă străveche, deci când limba noastră nu era românească încă, ci preromantică, cu coloritul ei regional. Ce deosebire ar fi putut să fie între un vechiu *marathrium latin și între un *marathaium latin ceva mai nou, ambii de origine grecească ? De altfel θ din μάραθρον ‘Fenichel’ s’a păstrat până astăzi ca atare în neogrec. μάλαθρον, care a trecut în paleoslavonește sub forma de *molotrū* ‘Fenichel’ (Berneker. *Sl. Et.* II, pag. 73), iar din slavonește în românește sub forma de *molotru* ‘Fenichel’, atestată pentru întâia oară într’o carte de bucate din anul 1749 (GCR. II 44, ap. Tiktin).

Nu știu cum trebuie explicat rom. *molură*, pe alocuri sinonim cu *molotru* (cf. Panțu, *Pl.* și Tiktin), dar mi se pare foarte probabil că a luat ființă dintr’o încrucișare a lui *mălură* cu *molotru*. De fapt și *mălură* este câte odată sinonim cu *molură*. Astfel plantele numite ‘peniță, brădiș, brădiș-galben’, ‘myriophyllum spicatum’, s. ‘myriophyllum ver-

ticillatum'. se pot chema deopotrivă și *mălura-bălței* și *molura-bălței* (Panțu, *Pl.*).

Izvoarele noastre nu ne indică accentul cuvintelor românești de cari ne-am ocupat aci. Nu știu pe cât de întemeiat este accentul pus de Tiktin pe silaba întâia a lui *mălură*. Etimologia cuvântului acestuia este necunoscută, dacă nu este cumva identic cu *mălura*, de care a vorbit G. Giuglea într'o comunicare făcută la Muzeul limbei române, derivându-l din lat. **malura*. Dar din simpla indicație a acestei explicații, date de Giuglea, în raportul anual al Muzeului („*mălură* < lat. **malura*“, DR. IV, pag. 1554) nu ne putem forma încă nici o părere.

Cât despre *mărar*, cred că trebuie identificat cu bulg., serbo-croat. *morač* 'Fenchel, Majoran', (v. Berneker, *Sl. Et. Wb.*, s. v.). N'am putea spune astăzi, dacă am primit cuvântul acesta sub forma de *morač* sau într'o formă mai veche **marač*, întru cât derivă din grec. *ἀμαράριον* (i. b.). Forma **marač* însă nici nu l-ar explica mai bine decât *morač* pe *ă* din *mărar*. Delabilizarea lui *o* neaccentuat s'a produs destul de adese și în elemente latine, ca d. p. în *post* > *păi*, *foras* > *fără*, *vos* > *vă*, **volutare* > ard. *văltura*, *monimentum* > ar. *mărmintu* etc., deci și după labiale, în împrejurări asemănătoare celor în cari se găsește *o* din *morač*. Paleoslavul *o* trebuie să fi avut și mai mari afinități cu *ă* decât latinescul *o*, căci tendința de a suprima rotundizarea buzelor din articularea vocalelor velare (voyelles postpalatales) este una dintre particularitățile mai caracteristice pentru evoluția limbilor slave (cfr. A. Meillet, *Le Slave commun*, pag. 11). În special la sfârșitul cuvântului românesc apare *-ă* în mod regulat în locul unui *o* slav neaccentuat: *blato* > *baltă*, *čudo* > *ciudă*, *dělo* > *deală*, *greblo* > *greblă*, *sito* > *sită* etc. (cfr. Th. Capidan în DR. I, pag. 197, nota 2, P. Skok în *Revue des études slaves* III, pag. 70), iar lui *ă* al nostru îi corespunde câteodată în slavonește un *o*: arom. *cășare* > bulg. *košara*, arom. *gumărădă* > bulg. *gramorada* (v. Th. Capidan în DR. III, pag. 181, 177, 207). Prin urmare sub acest raport

al lui *ă* din *mărar*, etimologia pe care o propun nu întinpină nici o dificultate.

În *morač*, resp. *marač, terminațiunea *-ač* poate să fi fost simțită ca sufixul *-aciu*. Nu cunosc însă nici o numire românească de plantă formată cu acest sufix, sau cu terminațiunea aceasta, căci forma *acaciu* (Transilv.), 'salcăm', citată de Panțu, *Pl.* (pag. 1) alături de forma *acaț* (Transilv.) < ung. *akác* sau germ. *Akazie* (v. DA), este desigur numai o varietate ortografică a celei din urmă. Sufixul *-aciu* fiind neobișnuit în nomenclatura plantelor, *ač* din *morač* a fost înlocuit de sufixul *-ar* cu care alternează și altă dată (*sugaciu-sugar*, *cufundaciu-cufundar*, *fugaciu-fugar*) și care derivă destul de adese numiri de plante: *forfecari* 'volbură', *afinar*, *aguridar*, *alunar*, *frăgar*, *prunar*, *smeurar*, *smirdar* 'Alpenrose' s. 'Kirschapfel', etc. (cfr. și *arinarită*, *fumărică* s. *fumăriță*, *inărică*, *inăriță*, *lumânărică*, *săpunăriță*, *văcărică* s. *văcăriță* etc., unde suf. *-ar* se găsește combinat cu sufixele deminutive *-ică* s. *-iță*).

Bănuiala că *molotru* și *mărar* ar fi eventual de aceeași origine (cf. și TDRG, pg. 950), este așa dară neîntemeiată.

Proor, prăură.

Cuvântul *proor* este destul de rar și necunoscut multora ducând o existență, aș putea zice insulară. Insulele acestea sânt răsfirate însă asupra întregului teritoriu românesc din nordul și din sudul Dunării, încât trebuie să ne facă impresia că este un cuvânt străvechiu. *Diculescu* are prin urmare toată dreptatea că mută, în opoziție cu *V. Bogrea*, originile acestui *proor* cu multe veacuri înapoi. Dacă *proor* este într'adevăr un cuvânt vechiu, ba chiar străvechiu, atunci cred că cei doi *o* în hiat n'ar fi putut să rămână necontractați (cfr. *cooperimentum* > *coperimânt*, *cooperio* > (*a*)*copâr*), fără ca să fi existat vro stavilă care să fi împiedecat câtăva vreme acea contractiune (cfr. *nubilum* > *noor* și *nor*, între cele două vocale găsindu-se mai întâiu un *b* și ele având multă vreme încă timbru deosebit). Și forma contrasă

pror, care îi corespunde întocmai lui *nor*, ne este atestată de altfel.

Apoi când păstorul aromân *sărmă oile tu prour*, 'mână oile la păscut de cu noapte', el își face datoria chiar la timp, iar nu înainte de vreme. Grec. πρόωρος, 'frühzeitig, vorzeitig', adv. προώρως, 'vor der Zeit, zu früh', a avut de la început și a păstrat până astăzi o nuanță semantică de urma căreia nu putem da la *prour*. N'avem ce începe astăzi nici cu πρόωρος resp. προώρως. neogrec (Bogrea) sau paleogrec (Diculescu) după ce nu mai putem crede nici în περίορθρον și πρόσθρον și nici în μαράθρον > *mărar* și *μόλοθρον > *molură*.

Paralelismul dintre variantele lui *prour* și ale lui *nour* (*prōor*: ban *nōor*, arom. *pror*: dacorom., arom. *nor*, *prour*: *nour*, *prēor*, arom. *néor*. *prior*: arom. *niōr*; am mai notat forma *preur*, fără de indicarea accentului, care ni-l reamintește cel puțin cu al lui *u* pe arom. *niūr*, și trebuie să înregistrăm aici și verbul *prăură* care corespunde cu al lui *ău* aromănescului *năur*) ne face să bănuim că *prour* derivă dintr'un prototip cu înfățișări fonetice asemănătoare lui *nūbilus* și *nībūlus (cfr. W. Meyer-Lübke, *Et. Wb.*, nr. 5975). pe cel din urmă — cunoscut în alte părți ale României — continuându-l desigur și arom. *āor*, *neor*, *niōr*, *niūr*. Acest prototip al lui *prour* trebuie să fi avut astfel înainte de toate un *b* sau *v* între cele două vocale reprezentate astăzi prin cei doi *o* în hiat.

Pornesc deci de la verbul *prōvōlare*, 'ausfliegen', (*apes columbae provolant* la Plinius, fig. 'hervorstürzen' (*provolverunt hostes* scrie Caesar, *duo Fabii Livius*, iar la Ovid *Metellus provolar*). Verbul latin a avut așa dăra înțelesul de 'a ieși s. a porni în zbor', 'a se desprinde în zbor dintr'un loc sau dintr'un grup de zburătoare, lăsându-le în urmă', fig. 'a trece din starea de repaus în stare de repede mișcare', 'a înainta repede', 'a năvăli', a se 'revărsa'. Cu această funcțiune semantică din urmă mai găsim odată acest verb într'o colindă de Crăciun publicată de A. Viciu, *Colinde din Ardeal*, pag. 35, în următoarea imagine a ploii de pe urma

cărcia răsare belșugul ogoarelor: *Apă-n vedre veși luă, Rupe-un fir de trandafir Și-un stropșor de busuioc Și-mi veniți voi, junii buni, Rourând și prăurând, Ca vara mai greu plouând*. Farmecul poeziei primitive se cuprinde aci în gradăția imaginii, ploaia începând lină, ca bura de rouă (*rourând*), pentru ca să se ‘desprindă’ sau să ‘se reverse’ apoi mai cu putere din nori (*prăurând*) și pentru ca la urină să ploaie mai greu decât în toiul verii (*ca vara mai greu plouând*). Funcțiunea semantică a lui *prăurând* este astfel indicată în versurile acestea și prin poziția lui între ceilalți doi termeni extremi. În *răurând* și *prăurând* forma din urmă nu se explică deci numai ca un simplu „joc de cuvinte popular“, cum i se pareă — nu fără de oarecari rezerve — lui V. Bogrea (loc. cit.). Nu numai atât, verbele *roură* (W. Meyer-Lübke, *Et. Wb.*, nr. 7373, dă și forma *rură*, ‘triefen’), *răură* și *râură*, derivate de la *rou* i resp. *râu*, cred că se înțeleg mai bine, dacă admitem că la formarea lor a intervenit și modelul lui *prăură*.

Prōvōlare a trebuit să dea mai întâiu *prōoră, și numai apoi *prăură*. Din forma mai veche *prooră derivă cuvântul *proor*, între substantivul deverbă și verb fiind în cazul acesta exact același raport ca între substantivul *zbor* și verbul *zbură* < *exvolare*. Funcțiunea semantică a lui *proor* s’a specializat, acesta fixându-se asupra unei sau a unor anumite accepțiuni ale lui *provolare*. În *proor* a intrat imaginea cuprinsă în *provolare* întrebuițat pentru „porneala“ oilor de dimineața, când oile „năvălesc“ sau „se revarsă“ din adăposturile lor de noapte („oves provolant“), sau pentru „revărsatul“ zorilor când Aurora pornește în zborul ei zorind stelele să plece de pe firmament („Aurora provolat“), sau în sfârșit pentru revărsatul umbrelor de seară, când de prin unghere se „desprind“ umbrele „fâlfâind“ („umbrae provolant“). Astfel *proor* a rămas termenul pentru timpul în care se petrec toate acestea, un termen care și-a modelat fizionomia în sfera vieții păstorăști și a mitologiei.

„La ciobanii români de la Pind *proor* sau *proour* însemnează timpul pe la 2—3 oare după miezul nopții. Se zice *Dacoromania* V.

duc oile în prour, 'duc oile să pască înainte de zori', sau: *sărmâ oile tu prour*, 'mână oile la păscut de cu noapte', ne informează Hasdeu în *Etym. Magn.* I 1108, citându-l pe I. Caragiani, iar A. Viciu scrie în al său *Glosar de cuvinte dialectale din graiul viu al poporului român din Ardeal*: „Prior e timpul când merg demineța cu oile la pășune, d. e. numai acum a plecat cu oile la prior! Iar când pleacă păcurariul cu oile la pășune seara, se zice *pornială*“¹. Cred că dăm de urmele lui *proor* cu aceeași funcțiune semantică și în următoarele versuri dintr'un descântec împotriva ielelor, publicat de S. Fl. Marian, *Descânțece pop. rom.*, pag. 268: *Mărți la mânec, În sinec, ... Iată că m'au întâlnit: Savatina, Margalina Și cu ele Rujalina, Gățițele 'N prourele*. Acest 'n *prourele* mi se pare a fi o formațiune spontană provocată de nevoia rimei cu deminutivul *gățițele*. Fiind vorba de o întâlnire în zorile zilei („Mărți la mânec, În sinec“), ielele se prezintă aici desigur „gătite în prour“, adică în revărsatul zorilor. Cu adaosul sufixelor deminutive, pentru cari poezia populară are o predilecție mare, cuvintele *gătite în prour* devin *Gățițele 'N prourele*. Transformarea aceasta putea, dar nu trebuia se fie ajutată și de împrejurarea că *proor* ieșea din uz în regiunea din care este acel descântec. În Moldova am găsit atestat cuvântul numai în părțile de miazăzi.

Proor a însemnat și mai înseamnă încă, pe cât se pare, și 'timpul de subt seară, când se revarsă umbrele serii', deși interpreții lui de până acuma nu i-au găsit și acest înțeles. Astfel *proor* a devenit sinonim sau aproape sinonim cu *amurg*, care poate fi al serii sau al dimineții (v. DA.). Întâlnim cuvântul *proor* cu înțelesul de 'amurg de seară' în următoarele versuri publicate de G. Dem. Teodorescu în *Poezii populare*, pag. 189: *Sântu Nikita ... Ruga ne ascultă De cu seara'n prori Până la ciniori, Pân'la cântători, Până'n dalbe zori*. Construcția *seara'n prori* din versurile acestea ni-l rea-

¹⁾ În exemplul cu care Viciu își însoțește definiția, *prior* pare a avea mai mult înțelesul de 'pășunatul de dimineată', accepțiune care s'ar putea explica fără multă greutate dintr'o destul de plauzibilă extensiune semantică. Mai probabil mi se pare însă că Viciu n'a fost prea norocos în construirea exemplului său.

mintește pe *seara'n amurg*, care confirmă și mai mult — dacă de așa confirmare mai este nevoie — explicația pe care i-am dat-o aici lui *proor*. Pluralul *prori*, atestat numai aci, poate că s'a format prin analogie cu *zori* sau a fost provocat și de nevoia rimării cu *ciniori*, *cântători* și *zori*, dar mai de grabă este un plural organic ca și pluralul *ruorele* din *Psal. Sch.* 52/5 de la *roao* cu care *proor* are, precum am văzut și vom mai vedeă, și alte afinități decât cele pur formale.

Din accepțiunea de 'amurg de seară' s'a putut desvolta ușor ceea de 'presară', 'ajun' (cfr. DA s. v. *amurg*). „*Proor* însemnează a j u n u l lui Sf. Gheorghe, adecă ziua de 22 aprilie. Poporul zice că Sf. Gheorghe în *proorul* lui pornește călare de încheie toți codrii, fânațele și toată verdeața câmpului . . .“ este unul din răspunsurile pe care l-a primit Hasdeu din comuna Moscu în Covurlui ia chestionarul său. În alt răspuns dat lui Hasdeu, din comuna Foltești, deasemenea în Covurlui, găsim cuvântul cu același înțeles sub forma *prool* cu *l* disimilat din *r*: „Poporul crede că sânt femei cari prin vrăji și descântece iau mana vacilor cu lapte în *proolul*, adecă a j u n u l lui Sf. Gheorghe . . .“.

Cuvântul *proor* mai are și alte variante. În fraze ca d. p. *am ajuns* (intrans.) în sfârșit în *proorul* lui Sf. Gheorghe, alături de *am ajuns* (trans.) în sfârșit *proorul* lui Sf. Gheorghe, sau *când a fost în proor* (cfr. „când a fost în miez de noapte“ alături de „când a fost miez de noapte“), *ciobanul a mânat oile la păscut*, prepoziția *în* și subst. *proor* au putut fi simțite ca un singur cuvânt, cu funcțiune adverbială sau de substantiv. S'a ajuns astfel la forma *împroor*. Și forma aceasta o culegem din chestionarele lui Hasdeu: „Dimineața, când este promoroacă, ciobanii zic *împroor* și tot *împroor* se chiamă a j u n u l lui Sf. Gheorghe, când se poate găsi — zice poporul — iarba fearelor . . .“ (com. Obârșeni în Tutova și com. Grumezoia în Fălciu).

Citația din urmă împreună cu cele două citații de mai sus din Covurlui ne arată că pe alocuri înțelesul lui *proor* resp. *împroor* pare să se fi specializat pentru 'ajunul s. presara lui Sf. Gheorghe'. Și alte mărturii întăresc această părere.

„In preziua zilei de Sânjorz se face din mlădițe verzi o stropitoare, numită *împroor*, și aducându-se într'un vas nou apă curată de la un izvor sau râu, în dimineața zilei numite se stropesc cu *împroorul* căsenii, vitele, casa, grajdurile și această stropire se numește *împroorare*“, cetim în Francu - Căndrea, *Românii din Munții Apuseni*, pag. 129. Nimic nefiresc ca stropitoarea pregătită „în *împroor*“ să fie numită chiar *împroor*. Întocmai precum mâncarea pregătită „*amiazăzi*“ (la origine acest cuvânt este o construcție adverbială-prepozițională, păstrând această funcțiune, foarte frecventă altă dată, câteodată și astăzi, cfr. DA. s. v.) a ajuns să se cheme chiar *amiazăzi* (cfr. i. b.). Întocmai precum cu *proașca* se *proașcă* s. *împroașcă*, tot așa se *împrooră* cu *împroorul*, adecă „se stropește de Sf. Gheorghe“, nu numai a Moți, ci și aiurea. „La Sân-Giorgiu oamenii se udă cu apă, ceea ce zic că se *împréoră*, alții zic *împroră*...“ i s'a comunicat lui Hasdeu din Hațeg.

Acest *împrooră* ni-l reamintește pe *rouură*, dar evident că nu trebuie să vedem într'însul pe *rouură* (imaginea udării unui obiect, când „rouează“) contaminat cu *împroor* (cf. mai sus despre *rouură*, *răurură* și *răurură*). Desigur că și *prăurură* din versul citat și interpretat mai sus (*rouurând* și *prăururând*) este, cu toată înrudirea etimologică, cu totul altceva, decât acest *împrooră* întrebuițat în special pentru stropitul de Sf. Gheorghe și derivat de la subst. *împroor*.

Proorul este timpul când cade roua, bruma sau promoroaca și de aceea a și putut să capete acest înțeles de 'timp când cade roua, bruma sau promoroaca', precum rezultă și dintr'una din citațiile din urmă: „Dimineața, când este promoroacă, ciobanii zic *împrou*“. Timpul acestor precipitații matinale variază însă în cursul anului și după regiuni, ca de altfel zorile și amurgul serii în general, și astfel *proorul* devine mobil. El poate să însemne și părți mai târzii ale zilei decât în zorile cele dintâiu, ceea ce produce o șovăire oarecare în precizările informatorilor noștri, precum vom vedea din citațiile cari urmează.

Forma *împroor*, însă cu cei doi o contractați (ca în *nor*

s. *pror*), este atestată și pentru comuna Bucova în Banat; „Până pe la 8 oare dimineața se zice: până la *împror*“. Și deasemenea în chestionarele lui Hasdeu se găsește și forma *năpror* resp. *năprăor*: „Pe la 9 ore ante-meridiane se zice *năprăor*“ (com. Teregova în Banat) s. „La ciobani, când nu mulg oile dimineața, ci înainte de amiază, se zice că: fac *năpror*“ (com. Isverna în Mehedinți). Între *năpror* și *împror* este același raport ca între *în amiază* și *nămiază*; prin urmare *năpror* s'a format prin analogie cu *nămiază* sau pe aceeași cale ca acesta.

În Isverna din Mehedinți *năpror* pare să fi primit înțelesul special de 'timpul mulsului s. mulsul (de dimineață) al oilor'. De aceea, când pentru oarecari motive mulsul acesta de dimineața întârzie, ciobanii isverneni *fac năpror* înainte de amiază. Un astfel de *năpror* întârziat trebuie să fie și *năprorîtul* din următorul exemplu, din aceleași chestionare: „La 12 oare ciobanii zic *năprorît*“ (com. Severin în Mehedinți). Pe *năprorît* de la *năprorî* îl înfățișează forma de conjugarea a IV-a ca pe o creație mai nouă în comparație cu *prăură* și chiar *împroră* de conjugarea I-a.

A mai rămas să cităm forma *ampror*, comunicată de S. Liuba lui Hasdeu din com. Maidan în Banat: „Împărțirea zilei la popor: revărsatul zorilor; în zori; în răsăritul soarelui la ziuă; prânzișor; *ampror* (cu doi o ca în noor) pe la 9-10 oare...“ și atestată și pentru Țara Oașului de I. A. C. a n d r e a în studiul său *Grainul din Țara Oașului*: „*Ampróor*, *amprúâr* = timpul, când se mulg oile întâia oară (dimineața pe la 7-8 ceasuri)“ (pag. 48).

Am din *ampror* desigur că nu poate fi identificat cu megl. *an-*, încât comparația făcută de V. Bogrea cu megl. *anzorli* nu poate folosi aci cu nimic. Prefacerea lui *în-* și *îm-* în *an-* și *am-* este atât de specific meglenită, încât nu poate avea în cazul de față nici un amestec.

Alături de *amurg* există și forma *murg*. Lui *în amurg* îi corespunde deci un *în murg*, care pronunțat 'm *murg* nu se prea deosebea de *murg* și putea fi confundat cu acesta. Analog cu *murg* sau 'murg-*amurg* s'a format 'm*pror* - am-

proor, cuvântul potrivit-se astfel și cu *amiazăzi* alături de *miazăzi*.

L-am pus pe *proor* alături de *noor*, dar pentru asemănările lor fonetice trebuia să-l citez și pe *bour* < *būbalus*, -um cu variantele † *buār*, † *boār*, † *buor*, † *boor*, *bohor*, *bor* și pe *cot* < *cuāt* < *cubitum*. Desigur că vocalismul asemănător, și atât de distinct în ansamblul limbei, a făcut din cuvintele acestea o categorie deosebită. Într'insa a intrat și cuvântul *rouă* cu pluralul *ruori (v. mai sus † *ruorele* care sau că trebuie citit *ruorile*, căci terminațiunea -es din *rores* nu putea să dea decât -i, sau și-a asimilat terminațiunea cu a pluralelor în -ure, art. -urele), format prin analogie cu *nuori*, în locul lui *rori. Paralelismul fonetic dintre *proor* și *noor* a făcut să apară și forme ca *prior* și *împréoră* etc., cari dovedesc că forma *nībūlus a avut cândva continuatori și în nordul, nu numai în sudul Dunării¹.

Inșiră, șir, șiră, șar.

Cuvântul *șir* desigur că nu poate fi explicat din *ung-sor*, întocmai precum nu poate fi derivat nici din lat. *series* (cfr. și TDRG). Nu putem pleca de la *ung-sor*, susținut altădată de O. Densusianu (*Hist.*, I, pag. 376) pentru motive de ordin fonetic, dar mai ales pentru că *șir* sau mai bine zis, cuvinte cari trebuie considerate ca derivate ale lui, s'au păstrat sau au lăsat cel puțin urme și în dialectul meglenoromân. Și Meglenoromânii zic *anșqr*, 'inșir', alătura de care îl mai au și pe *șărătură*, 'șiră de deal, creastă de munte' (Th. Capidan, *Megl.* I, 113), cuvântul din urmă cu sufixul său -(t)ură neputând fi derivat din *serra* fără de a se admite și amestecul unui substantiv *anșărătură de la *anșqr*.

Șir a mai fost pus în legătură cu grec. *σέρρα* și de alții, dar acum în urmă originea lui grecească a fost susținută cu mai multă stăruință de C. Diculescu (DR, IV. 477.

¹ Exemplele de cari m'am folosit tratând despre *proor* au fost date în lucrările citate. Le-am completat doară, lărgind citația, când lucrul acesta părea util pentru mai buna lor pricepere. Răspunsurile la chestionarele lui Hasdeu le-am reprodus după *Etym. Magn.*, I 1107-1110.

504). După d-sa am fi primit cuvântul grecesc sub forma lui eolică $\sigma\epsilon\tau\rho\alpha$. Fără ca să înșir toate obiecțiunile cari s'ar putea ridică aici, observ numai că nu pare de loc plauzibil ca o formă ca eol. $\sigma\epsilon\tau\rho\alpha$, care nu poate să fi fost nici măcar a tuturor coloniștilor greci din Dacia, să fi cucerit nu numai provincia aceasta, ci pătrunzând dincolo de Dunăre, chiar întreg cuprinsul romanic-românesc. Cred că punctul nostru de plecare trebuie să fie verbul *serare* s. *serrare* (cu *rr* datorit influenței lui *ferrum*, cfr. Josef Bruch, in ZRPh XI., pag 646), păstrat în România întreagă: ital., log. *serrare*, engad. *serrer*, friul. *sierá*, franc. *serrer*, prov. *serrar*, span., port. *cerrar*. Forma din urmă cu *c-* pare că a luat ființă mai întâiu în compusul *enserrar* (W. Meyer-Lübke, *Et. Wb.*) și o asemenea compoziție, *in+sēr(r)are*, trebuie pusă și la baza românescului *înșiră*. Acest *inser(r)are* ar fi trebuit să dea *înșerà sau *înșiră*, cu trecerea lui *e* neaccentuat în *i*. Totuși mai trebuie explicat faptul că nu ni s'a păstrat decât forma cu *i*, deși de altfel uzul mai șovăie până astăzi între *e* și *i*: *adecă* și *adică*, *pieptene* și *pieptine* etc. În cazul nostru *e* trebuie să fie și mai conservativ, căci formelor cu *e* neaccentuat le corespundeau și forme cu *e* accentuat (*înșér etc.), când n'a fost nici un motiv pentru o evoluție organică a lui *e* în *i*. Aci s'a produs deci o analogie, dacă într'adevăr lat. *inser r)are* este prototipul cuvântului nostru.

Înlocuirea peremptorie a lui *e* neaccentuat prin *i* sau generalizarea formelor cu *i* din *e* neaccentuat și introducerea lui *i*, pe calea analogiei și în poziție accentuată, cred că se datorește influenței lui *fir* (< *fīlum*) și *înșiră*. Cuvântul *înșiră* are de fapt un înțeles înrudit de aproape cu acela al lui *înșiră* în locuțiuni foarte frecvente ca *a înșiră o salbă* (cf. Alecsandri, *P.* II, 175) s. *a înșiră mărgăritare* (cf. Ispirescu, *L.* 68-70), aci fiind vorba de acțiuni cari nu se pot îndeplini fără de ajutorul unui *fir*. Analogia această trebuie să fi avut cu atât mai mult efect, dacă admitem că și *șir* este un cuvânt străvechiu derivat din *înșira* după *înșira*—*fir*. Adevărat că existența lui *șir* n'a putut fi dovedită pentru dialectele din sudul Dunării, dar pentru acestea nici nu tre-

bue să presupunem o analogie ca aceea din dacoromânește, căci $\tilde{a} > \rho$ din megl. *anșor* se poate explica și din *e*, întocmai precum nu este nevoie de intervenția nici unui alt cuvânt pentru explicarea lui *i* din arom. *șirescu*, 'taiu cu fierăstrăul'.

Dacă dificultățile de ordin formal pot fi rezolvite, precum am văzut, atunci etimologia noastră mai trebuie motivată și din punct de vedere semasiologic. Afinități semantice și morfologice au făcut ca *inser(r)are* să fie confundat cu *inserere*, 'einreihen, einverleiben', de la *sero*, *serere*, *serui*, *sertum*, 'fügen, reihen, knüpfen' și cu *insērere*, 'einsäen, einpflanzen', de la *sero*, *serere*, *sēvi*, *satum*, 'säen, pflanzen, hervorbringen, zeugen' (cfr. Georges, *Ausführl. lat.-deutsch. Handw.*). Înrudirea etimologică și semantică între verbele acestea latinești pe de o parte și între ele și lat. *sera*, de la care a fost derivat *insēr(r)are* (cfr. *serare* 'mit einem Riegel versehen, verschließen', i b.), pe de alte parte, pare de fapt străveche (cfr. Walde, *Lat. et. Wb.*, ed. II, pag. 701 și 703)

În idiotismul *a umblă tot de-a înșirata*, 'a umblă tot laolaltă, a face cauză comună', *înșirat* cred că are o accepțiune dezvoltată din funcțiunea fundamentală de 'zăvorit', germ. 'zusammengeschlossen'. Originea funcțiunii sale semantice trebuie deci căutată aci la *inser(r)are* de la *sera*, 'zăvor'. De la *inser(r)are* am putea porni și ca să ajungem la înțelesul de 'a închegă' a lui *înșiră* într'o frază ca [Romani] *I-au închis cu șanturi greale... Din paveze înșirându-și, Coperiș de fier făcându-și*, BARAC, ap. GCR. II, pag. 240 sau la înțelesul de 'a crea, a plăsmui, a face' a lui *înșiră* în *Acela ce au înșirată pre omul din lut*, DOSOFTEIU, V. S. 126. În cazul dintâiu „coperișul se înșiră” așezându-se în șir scuturile („pavezele”) și prin urmare funcțiunea semantică de aici ar putea fi identificată eventual și cu ceea de 'a așeză în șir' (cfr. *O sută de mii de oameni să se înșire unul lângă altul*, LET. I, ^{23/4}); în cazul al doilea l-am putea preferi poate pe *in + serere*, 'hervorbringen, zeugen', reamintindu-ne locuțiuni latine ca *genus humanum serere* (Georges). Regăsim aidoma funcțiunea lui *inserere*, 'einreihen', în *Fu adus... la*

Ortoie, marele... episcop, și de la dânsul în cinul cliricesc fu înșirât DOSOFTEIU, ap. TDRG. (cfr. *aliquem vatibus, choro inserere*, ap. Georges). Am mai putea cită locuțiuni ca *sermones inter se screre* (ib.), cari ni-l reamintesc pe rom. *a înșiră vorbe* etc.; expunerile de până aci ajung însă, spre a ne convinge de afinitatea semantică a verbelor latine citate mai sus și îndeosebi de faptul că afinitatea aceasta a putut să facă din *înșiră* moștenitorul tuturor accepțiunilor lor.

Procesul acesta a fost promovat și de împrejurarea că verbele latine din chestiune au fost în parte omonime. Tustrele ar fi trebuit să dea d. p. la pers. 1-a prez., trecând prin aceleași faze intermediare, **înșer*, etc. Un „inserare pro inserere“ se găsește după D u C a n g e într'un text latin mediaval din secolul al XIV-lea.

Îl consider deci, precum indicam mai sus, pe *șir* ca un deverbial derivat din *înșiră*. Mai cred apoi că și dialectul dacoromânesc va fi avut altă dată un cuvânt corespunzător aromânescului *șară* s. f. < *sërra*. S'a putut spune așa dară cândva *un șir, unui șir de munți* și o **șară, unei *șeri de munți*. Din încrucișarea celor două cuvinte s'au născut dubletele *șiră* s. f. și *șar* s. a. Pe urmă vechiul **șară* a dispărut din dacoromânește. O diferențiere semantică, corespunzând deosebiri dintre *șir* și **șară*, a făcut însă ca *șiră* să nu poată avea decât înțelesurile lui din *muchia ascuțită a vrcunei șiri* (germ. 'G r a t cines Berges') *stâncoase* (ap. TDRG) *șira spinării*, 'Rückgrat' și cel de franc. 'meule', germ. 'Miete, Triste, Feime', mold. 'gireadă' (cfr. ib.). Forma *șar* pe de altă parte își continuă existența în toponimia unor regiuni muntoase, dar mai există și de altfel, precum vom vedea îndată. *Șarul* se numește un sat în plasa Dealul-Dâmboviței, din jud. Dâmbovița, și alt sat care ține de comuna rurală *Șarul-Dornei*, așezată pe *Neagra-Șarului* și afluenții ei, în jud. Suceava.

Dăm în sfârșit de pluralul *șururi* în terminologia morii: „Crestăturile ce sânt în pietrile morii se numesc *șururi* (Covurlui), *șanțuri* (Dâmbovița și Vlașca), *zimți* (Tecuci)“. Informația aceasta însoțește ca notă subliniară explicările

următoare : „Pietrile morii, pe față unde se freacă una de alta, sânt ferecate“ (Damé *T.* 153). *Șaruri* sânt prin urmare creștăturile bătute cu ciocanul în pietrile morii, pentru ca acestea să macine bine, să fie anume destul de aspre, căci dacă sânt prea netede sau dacă „șarurile“ se uzează, fricțiunea dintre ele nu este suficientă. Trebuie să-l considerăm astfel pe *șaruri* ca pe un plurale-tantum, un plural colectiv al lui *șară poate, căci plurale în *-uri* se găsesc și la declinarea I-a (*marfă- mărfuri* etc.). De aici rezultă că reconstruirea unui singular *șar* pentru această funcțiune semantică (PAMFILE, I. C., glosar, și TDRG) nu este îndeajuns de motivată.

Sinonimele *șanțuri* și *zimți* ale lui *șaruri* sânt foarte instructive. *Zimți* ne face să înțelegem că pentru explicarea semantică a acestui *șaruri* trebuie să plecăm de fapt de la aceeași imagine a ferestrăului ca pentru arom. *șară*, ‘Gebirgskette’, < *sërra* și ne înlesnește identificarea etimologică a acestor două forme, iar *șanțuri* ne arată că creștăturile numite „șaruri“ au putut să fie văzute nu numai ca *ridicături*, ci și ca *adâncături* în piatra morii, ceea ce ne duce la funcțiunea semantică pe care *șar* o are în terminologia teascului împreună cu sinonimele *jgheab*, *părău*, *șanț*, *vatră*, *hăugaș*¹, *gârliciu* și *hindichiu* (Damé *T.* 82). Acest *șar* este așa dară o scobitură făcută în masa teascului, un șanțuleț care putea desigur să fie tăiat și mai puțin drept decât în desenul lui Damé, deci cu *zimți*, deși nu este nevoie și de acești *zimți*, ca să-l pricepem.

Paralelismul semantic între rom. *șir* și grec. *σειρά* (κατὰ *σειράν*, ‘în șir’, ἡ *σειρά* τῶν ὀρέων, ‘șirul munților’, ἡ *σειρά* τοῦ λόγου, ‘șirul vorbirii’), relevat de C. Diclescu, ar putea să fie întâmplător, dar ar putea să aparție și nenuăratelor asemănări între limba românească și limbile balcanice, asemănări datorite unor influențe reciproce sau unor resurse comune ale limbilor acestora. În cazul dintâi limba decalcată n’ar putea fi decât cea românească, după cum ne arată

¹ În această accepțiune *hăugaș* este considerat în mod greșit de DA. ca aparținând terminologiei morii.

istoria lui *înșiră*, ale cărei variate funcțiuni semantice se găsesc încă în mare parte în limba latină și se pot explica toate dintr'însa, cum rezultă și din puținele citații latine, pe care le-am făcut aci.

Th. Capidan are desigur dreptate, dacă îl derivă pe arom. *șiruescu*, atestat numai pentru Albania, din alb. *šaroj*, 'ferestrău' (DR. II. 548), dar mi se pare că trebuie să admitem și intervenția unui *șirescu mai vechiu, spre a-l explica pe *i* din silaba întâia. Tot dânsul ne arată că megl. *șară*, 'broderie', trebuie derivat din mbulg. *šarā* și că n'are nimic de a face cu arom. *șară* (*Meglenoromâni*, I. 110). Sânt de acord și cu P. Skok în ce privește explicarea lui *șiroiu* din slavul *szroj*, 'confluxus', cu amestecul lui *șir* (*înșiră*). (cfr. DR. III, 834). Această apropiere între *șir* și *szroj* s'a putut produce cu atât mai ușor, pentru că există, precum am văzut, o anumită interdependență între *șir* și *șar*, iar *șar* poate fi sinonim în anumite împrejurări — în terminologia teascului — cu *părâu*, *hăugaș*, *gârliciu*. Mi se mai pare cu putință ca să existe vreo legătură și între *șir* — *șar* și numirile topice *Șirineasa*, *Șirna*, nume de comune rurale, sate și păduri în județele muntoase din Vâlcea și Prahova.

AL. PROCOPOVICI

Aspic, șpic, spichinard, șpichinat.

Așa se mai numește planta cunoscută, mai ales, sub numele de: leventică, levand, livant, livănțică, etc. Cf. Panțu, Pl. Numirea de *aspic* e atestată din Transilvania, și, în Dicționarul Academiei, se dă drept neologism din (*Levandula*) *spica*, intrat, probabil, prin comerț, poate prin mijlocire germană (*Spik*), în graiul poporului, unde a primit proteza unui *a*.

Mai întâiu, germanul *Spik* a dat în limba noastră, cum eră de altcum și de așteptat, *spic*, atestat în Anon. Car. si. între niște flori cerute de la Sibiiu, la Iorga, S. D. VIII. 86 (a. 1801), iar germanul *Spiekenard* (< lat. *spi-*